

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Проблема формування еколого-гуманістичних цінностей школярів є досліджуваною педагогічною проблемою у сучасній науці. Стилий історичний екскурс дозволив установити, що на важливості виховання гуманістичних цінностей молодого покоління наголошують учені і педагоги всіх часів. Особливе значення для нашого дослідження мають педагогічні праці В. Сухомлинського, а також концепції І. Беха (зі співавторами) і О. Сухомлинської, присвячені вихованню учнів на духовній основі загальнолюдських (гуманістичних) цінностей.

Постановка проблеми. Майбутнє людської цивілізації залежить від того, які цілі переслідує людина і якими цінностями вона керується у власній діяльності в природному і соціальному світі. "Час змінює системи цінностей особистості, а утвердження цінностей, які віджили свій вік, негативно впливає не тільки на сутність особистості, адекватність її історичного часу, а й на життєвий шлях людини і характер суспільства загалом", – зауважує В. Кремень [1: 20]. Головні ціннісні напрямки змінюються в тісному зв'язку з загальним розвитком соціуму, його культури, а отже, визначають ціннісні зміни в освіті й вихованні. Останніми роками в українській освіті активно відбувається процес "демонополізації системи цінностей як основи демократичного виховання, надання йому цивілізованого, гуманістичного спрямування" [2: 21]. Цей процес можна схарактеризувати як повернення до пріоритету загальнолюдських цінностей, що, за влучним висловом українського філософа С. Кримського, "стають такими не внаслідок звертання до середньоузгоджених предикатів людських спільнот, а через збагачення їх ідеєю особистості" [3: 22].

Формування цінностей на сьогодні має багатовекторний і суперечливий характер. Воно відбувається в умовах знецінення багатьох ідеалів і цінностей попередніх етапів суспільного розвитку та окреслення нового екоцентричного світоглядного виміру з одночасним відродженням історичних традицій народу, зверненням до його духовного досвіду й загальнолюдських цінностей. Усвідомлюючи провідну роль екологічної освіти й виховання, що передбачає застосування ціннісного підходу в усіх ланках навчально-виховного процесу, у попередженні розвитку морально-екологічної кризи, особливо актуальною проблемою постає формування еколого-гуманістичних цінностей молодого покоління, оскільки саме від нього залежить, якою буде наша планета в майбутньому.

Аналіз актуальних досліджень. На основі аналізу історії питання можна констатувати, що педагогіка завжди була гуманістичною і націленою на формування системи цінностей молоді особистості. Сучасні гуманістичні ідеї і концепції мають своїм джерелом спадщину великих філософів і педагогів: Демокрита, Сократа, Платона, Аристотеля, Плутарха, Сенеки, М. Квінтіліана, Тертуліана, Августина, Аквіната та ін. Період розквіту гуманізму пов'язують з подоланням релігійно-догматичних та тоталітарних систем середньовіччя, коли відбувся незвичайний злет людського духу, що й зумовило Відродження, яке мало за своє гасло античний вислів: "Я людина, і ніщо мені не чуже". Найвидатнішими представниками, що стояли на позиціях гуманізму, були Е. Роттердамський, В. де Фільтре, Ф. Рабле, М. Монтень тощо.

Значний внесок у гуманістичні традиції внесли видатні європейські педагоги-мислителі Я. Коменський, Д. Локк, Ж. Руссо, І. Песталоцці, І. Гербарт, А. Діттверег. Їхні висловлювання і сьогодні дивують глибиною думки і є основою багатьох сучасних поглядів і концепцій в педагогіці. У вітчизняній педагогіці гуманістичні традиції закладено в класичних працях Г. Сковороди, К. Ушинського, Л. Толстого та ін.

На початку XIX ст. ідеї гуманізму розвивалися в працях П. Блонського, який бачив школу майбутнього школою людяності, С. Шацького, який вважав, що змістом виховання є, насамперед, сама дитина, її потреби, інтереси й цілі, П. Каптерева, який визначав сутність освітнього процесу як вираження внутрішньої самодіяльності людини.

Більшість концептуальних основ і відповідних гуманістичних положень педагогіки виникли порівняно недавно і ґрунтуються тією чи іншою мірою на працях вітчизняних і зарубіжних учених минулого століття. Ідеться, зокрема, про культурно-історичну теорію Л. Виготського (зв'язок навчання та розвитку), про теорію діяльності С. Рубінштейна (суб'єктна діяльність) і А. Леонтьєвої (свідомість і діяльність), про гуманістичну психологію 60 – 90-х рр. XX ст. А. Маслоу і К. Роджерса (категорії самоактуалізації, фасілітації), концепції навчальної діяльності Д. Богоявленського, В. Давидова, З. Калмикова та ін., про теорії розвивального навчання В. Давидова, Д. Ельконіна, І. Якіманської, про орієнтацію на особистісний виховний процес Ш. Амонашвілі, В. Зінченко, В. Кан-Каліка та ін., про дослідження Є. Кабанової-Меллер і С. Рубінштейна, що розкривають механізм засвоєння начального матеріалу учнями, про теорії проблемного навчання М. Махмутова, В. Оконь, про суб'єкт-суб'єктний підхід К. Абульханової-Славської, І. Кона, А. Мудрик та ін. [4: 14-15].

Мета статті – дослідження концептуальних основ формування еколого-гуманістичних цінностей з метою застосування їх для формування означених цінностей у школярів у процесі шкільної хімічної освіти. Дане дослідження варто розпочати з розгляду наявних концепцій формування і виховання цінностей. Це концепції як сучасного періоду розвитку вітчизняної педагогічної науки, так і спадщини зарубіжних учених минулого,

причому їх аналіз повинен мати виключно вибірково-аспектний характер, його потрібно здійснювати в межах завдань формування еколого-гуманістичних цінностей школярів.

Виклад основного матеріалу. Логіка запропонованого наукового аналізу та мета статті обумовлюють чітке виділення декількох його напрямків. Першим із них є розгляд концепцій зарубіжних і вітчизняних учених минулого щодо формування і виховання цінностей, бо зрозуміло, що для власного історико-педагогічного аналізу проблеми формування еколого-гуманістичних цінностей школярів важливе місце має скарбниця фундаментальних робіт педагогів, які досліджували окреслену проблему в різні періоди розвитку суспільства.

Ретроспективний аналіз розпочнемо з теорії ціннісного виховання, яка вже понад півстоліття використовується в теоретичній й практичній педагогіці США, Канади і країнах Західної Європи. Передумовою її виникнення, насамперед у США, стало розповсюдження у 60–70-ті роки минулого століття "контркультури" серед груп молоді й інтелігенції, які виступали проти цінностей "масового суспільства" і "масової культури". Прихильники теорії ціннісного виховання підкреслювали, що її основна мета – не пряма передача вихованцям загальнолюдського ціннісного досвіду, а формування у молоді здібностей до самостійного вибору моральних цінностей, створення у неї моральних критеріїв, заснованих на гуманістичних ідеалах.

Теорія ціннісного виховання поєднала в собі низку самостійних концепцій: "ціннісне навчання" (Д. С'юперк), "роз'яснення цінностей" (Л. Ратс, М. Хармін, С. Саймон), "ціннісний аналіз" (Дж. Френкель), "упровадження цінностей" (Ч. Кнікер), "ціннісна рефлексія" (Кл. Бек) і "ціннісна дія" (Д. Олівер, Фр. Н'юмен). Усі концепції можна поділити на групи за методами передачі цінностей:

– імітація і метод прикладу – будувались на приученні дітей наслідувати поведінку дорослих і неухильно виконувати їх вимоги ("ціннісне навчання" і "упровадження цінностей"). За твердженням Ч. Кнікера, "вже той факт, що дорослий веде себе саме так, повинно сприйматися як оправдання даного виду поведінки";

– метод переконання ("ціннісний аналіз") – спрямований на активізацію розумової діяльності учнів з метою їх безпосередньої участі в процесі інтеріоризації цінностей. При цьому Дж. Френкель пропонував орієнтуватися не на обмежений набір конкретних цінностей, а на цілісну програму, що включає питання мирного співіснування держав, розвитку демократії, розумного використання природних ресурсів та ін.;

– методи роз'яснення – надавали учням свободу у виборі цінностей та навчанні їх так званому ціннісному процесу, що складається з трьох етапів: вибір, оцінювання і дія (Л. Ратс). Роль вчителя при цьому зводилася до створення у класі атмосфери розкутості й спокою, що спонукало учнів до відвертих роздумів;

– тренування в дії ("ціннісна дія") – стимулювали активність учнів до моральних поступків у конкретних життєвих ситуаціях. Фр. Н'юмен вважав, що учнів необхідно навчати раціональним прийомам прийняття рішень, що дозволять реалізувати конкретні цінності "рівності, свободи вибору і раціоналізму" (М. Сілвер) [5: 554].

Розглянута теорія ціннісного виховання досі не втратила сучасної актуальності в Європі й має підтримку навіть з боку ЮНЕСКО. У той же час низка дослідників (В. Андрущенко, Г. Денисова, І. Зязюн, А. Закірова, А. Котова, В. Кремень, Е. Лис, В. Риндак, А. Сбруєва, О. Сиволапов, Л. Тарасенко, Ю. Чеботарьов та ін.) здійснюють критичний аналіз процесу запозичення інокультурних концепцій навчання і виховання, та обґрунтовують необхідність відповідності сучасної постмодерної моделі освіти національному соціокультурному контексту.

Так, у розвитку національної школи та педагогічної науки почесне місце посідає творча спадщина видатного педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського. Дійсно, на сучасному етапі оновлення всіх ланок системи освіти ми ще і ще раз переконуємося в необхідності орієнтуватися на національні здобутки минулого, усвідомлюючи, що В. Сухомлинський творив на майбутнє, передбачав його, йшов попереду свого часу, намагаючись подолати девальвацію загальнолюдських гуманістичних цінностей.

Виховання учнів на духовній основі загальнолюдських цінностей у педагогічній практиці В. Сухомлинського – це важлива ланка розробленої ним концепції гуманного виховання, під якою він розумів складну цілеспрямовану діяльність, що забезпечує становлення й розвиток свідомості, почуттів, волі, а також вироблення вмінь, навичок і звичок моральної поведінки людини. За тридцять п'ять років роботи в школі Василь Олександрович розробив систему бесід з людинознавства – розповіді про Людину. Їх мета полягає в тому, щоб "підносити людину", "відкривати в кожному серці джерело людської гордості". "Піднесення людини, – писав педагог, – я уявляю собі як глибоку моральну роботу розуму і серця" [6: 467]. Саме з бесід (колективних, індивідуальних) із людинознавства школярі "черпають неперехідні людські цінності".

Досвід Павлівської середньої школи цінний тим, що В. Сухомлинський науково обґрунтував чимало порад і рекомендацій з удосконалення змісту, форм і методів виховання в учнів загальнолюдських духовних цінностей. А. Невмержицький виділив систему методів формування гуманістичного світогляду учнів у практичній діяльності видатного педагога. Це: 1) метод переконання логічним доведенням істини; 2) метод навіювання світоглядних цінностей; 3) метод спонукання до світоглядних висновків яскравим словом, прикладом, організацією діяльності, праці, вправ; 4) метод ствердження світоглядних висновків і загалом переконаності способом піднесення гідності школяра, його успіхів у пізнанні і праці, на прикладі вчинку й світоглядного досвіду [7: 113].

Значний інтерес для нашого дослідження становить також культурно-виховна інтерпретація В. Сухомлинським життя як вищої цінності та природи як джерела знання і вихованості. "Навчити дорожити життям – це той стовповий корінь моральної поведінки, від якого живляться віти чутливості, сердечності, турботи про людину", – наголошує педагог [8: 167]. "Активна взаємодія людини з природою", бережливе ставлення до неї

розглядається Василем Олександровичем як важливий виховний фактор, що накладає відбиток на весь характер педагогічного процесу. "Уходячи в життя дитини з першими відчуттями, сприйманнями, поняттями, уявленнями, природа стає для нього наглядним мірилом цінностей, джерелом багатств. У цьому факті містяться великі можливості становлення гармонійної, всебічно розвиненої людини" [9: 36]. "Ми виховуємо у своїх вихованців погляд на природу, як на цінність, яку не можна з жодними іншими цінностями ні зіставити, ні порівняти" [9: 43]. У той же час, наголошує педагог, "природні цінності не є невичерпними й безкінечними. Нам удалося, щоб думка ця сколихнула весь шкільний колектив" [9: 43]. Усі ці цінні поради педагога необхідно враховувати й під час формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі вивчення хімії.

І. Козак, узагальнюючи методи, через гармонійне поєднання яких, на його думку, формувався гуманістичний світогляд учнів Павлівської школи, наводить наступні: тонке проникнення вихователя в духовний світ вихованців, формування вихователем гуманістичних переконань; тісна співпраця школи й сім'ї, теплі, дружні сімейні стосунки, приклад матері й батька; організація дружніх стосунків у колективі на основі співпраці та взаєморозуміння між вихователем та вихованцями; розвиток естетичних почуттів, вміння відчувати красу навколишнього світу, бажання творити прекрасне для інших – і все це в єдності з навчально-виховною роботою [7: 114].

Таким чином, створена і реалізована В. Сухомлинським виховна концепція дає змогу оптимально мобілізувати невичерпний потенціал розвитку юного громадянина, збагаченого загальнолюдськими та особистісними цінностями.

Переходячи до розгляду концептуальних засад формування і виховання еколого-гуманістичних цінностей молодого покоління на сучасному етапі розвитку національної педагогічної науки, варто зазначити, що вони змістовно детерміновані рядом нормативних міжнародних документів ("Загальна декларація прав людини" і "Конвенція про права дітей" тощо), державних національних програм і законів (програми "Освіта" ("Україна XXI століття") і "Діти України", закони України "Про освіту" і "Про загальну середню освіту", "Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст." та ін.), а також науково-теоретичними документами Академії педагогічних наук України ("Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності", "Концепція громадянської освіти у школах України", "Концепція художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл", "Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських цінностей" та ін.) [10: 340].

Найновітнішою концепцією, яка втілює демократичні, гуманістичні ідеї формування й розвитку особистості, є теорія І. Беха про особистісно орієнтоване виховання [11; 12], яка є альтернативою директивній авторитарній педагогіці. Її автор обґрунтував психолого-педагогічні умови, які є основою реалізації особистісно орієнтованого виховання шляхом створення новітніх виховних технологій. В першу чергу – це "формування у суб'єкта здібності і бажання усвідомлювати себе як особистість", "культивування у вихованні цінності іншої людини", "культивування у вихованні досвіду свободи приймати особисті рішення", "ціннісно-сміслова спрямованість предметної діяльності особистості" [13].

Удосконаленню навчально-виховного процесу в контексті гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини як до найвищої цінності, переорієнтації на особистісну спрямованість, створення умов, які забезпечують входження в соціум, усвідомлення принципів і цінностей суспільного життя – присвячено Концепцію виховання гуманістичних цінностей учнів загальноосвітньої школи (автори – І. Бех, Н. Ганнусенко, К. Чорна). Її основними структурними складовими є:

- обґрунтування гуманістичної моралі як стержневої основи громадянського суспільства та засобу становлення гуманної особистості;
- принципи виховання гуманної особистості – гуманізму, індивідуалізму, колективізму, соціального загартування, альтруїзму, адекватності виховного середовища;
- мета і завдання гуманістичного виховання школярів шляхом формування їх гуманістичного світогляду на основі розвитку етичної культури;
- зміст гуманістичного виховання школярів – має спрямовуватись на формування системи гуманістичних цінностей у становленні духовного світу особистості з можливостями їх збагачення кожним індивідом у процесі інтеріоризації (в якості базових гуманістичних цінностей, що характеризують індивідуальну культуру особистості, рівень її вихованості, авторами концепції були визначені добро, відповідальність, совість);
- методи гуманістичного виховання школярів, серед яких провідним є метод творчого етичного діалогу (полілогу), коли вчитель і учень (учні) спільно шукають і знаходять відповіді на питання, що дає можливість послідовної самореалізації особистісних сил;
- функції позакласної діяльності в гуманістичному вихованні школярів – світоглядна орієнтація на основі засвоєння гуманістичної моралі, рекреаційна, компенсаторна, релаксаційна, ціннісно-орієнтаційна, рефлексивна функції;
- психолого-педагогічні умови виховання гуманістичних цінностей школярів та шляхи підвищення їх ефективності;

– критерії оцінювання моральної вихованості школярів, виходячи з пріоритетної сформованості системи гуманістичних цінностей та моральної вихованості, яка включає когнітивний, процесуально-діяльнісний, ціннісно-смысловий і рефлексивний компоненти [14].

В основу концепції, реалізація якої важлива для подолання існуючої духовної кризи, – Концепції формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей, розробленої відомою дослідницею О. Сухомлинською, – покладено положення про те, що християнські моральні цінності є раціональною сферою, складовими гуманітарної культури, гуманістичними постулатами, значення і суть яких розкриваються завдяки виховному впливу на духовний світ дитини через почуттєво-емоційну сферу. Організація процесу формування духовності особистості на основі розтлумачених у такий спосіб християнських цінностей має спиратися на певні підходи (еволюційно-синергетичний, цивілізаційний і конкретно-історичний, культурологічний, системний, діяльнісний, інтегрований, герменевтики, медіології, культуровідповідності тощо) та передбачати вироблення моральних вимог, що відкладаються в моральній свідомості людини й суспільства у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять, й у подальшому приводити до формування моральних почуттів, сенсожиттєвих орієнтацій, моральних переконань і моральних стосунків (моральної діяльності і моральної поведінки). Оволодіння знаннями (через роз'яснення, обґрунтування, наведення численних прикладів) тут, мабуть, більше, ніж за будь якого виховного впливу, повинно мати зацікавлений, особистісний і емоційний характер. Серед методів і форм духовного формування одне з провідних місць належить активним формам і методам (ситуаційно-рольові ігри, соціограми, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації тощо), які дають дітям можливість предметно, безпосередньо й емоційно бути в ситуації морального вибору та морального пошуку [15].

Усі розглянуті концептуальні основи є фундаментальною базою для аналізованої проблеми. На їх основі у своєму дослідженні ми розроблятимемо педагогічну систему формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі хімічної освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема формування еколого-гуманістичних цінностей школярів є активно досліджуваною педагогічною проблемою у сучасній науці. Стислий історичний екскурс дозволив установити, що на важливості виховання гуманістичних цінностей молодого покоління наголошують учені і педагоги всіх часів. Особливе значення для нашого дослідження мають педагогічні праці В. Сухомлинського, присвячені вихованню учнів на духовній основі загальнолюдських цінностей як важливої ланки розробленої великим педагогом концепції гуманного виховання, під якою він розумів складну цілеспрямовану діяльність, що забезпечує становлення й розвиток свідомості, почуттів, волі, а також вироблення вмінь, навичок і звичок моральної поведінки людини.

Значний вплив на сучасний розвиток змісту і технологій формування еколого-гуманістичних цінностей школярів чинять розглянуті концептуальні основи, а також методологічні підходи до визначення напрямків і стратегій виховного процесу (І. Бех, М. Боришевський, І. Зязюн, О. Пархоменко, О. Сухомлинська та ін.). Тому подальші наші дослідження ми вбачаємо в аналізі сучасного наукового фонду педагогічних знань щодо проблеми формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у загальноосвітніх навчальних закладах на рівні змісту, форм і методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кремень В. Г. Якісна освіта і нові вимоги часу / В. Г. Кремень // Педагогічна і психологічна науки в Україні : [зб. наук. праць до 15-річчя АПН України : у 5 т.]. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – 2007. – С. 11–24.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадського виховання особистості / М. Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання : [наук.-метод. зб.] / за ред. О. Сухомлинської. – К. : ІАПН, 1998. – С. 21–24.
3. Крымский С. Б. Контуры духовности : новые контексты идентификации / С. Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–29.
4. Береснев А. А. Особистісно-орієнтовані технології у контексті сучасної парадигми освіти / А. А. Береснев // Гуманітарні науки. – 2006. – № 1. – С. 11–16.
5. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. / [гл. ред. В. В. Давыдов]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – Т. 2 : М – Я, 1999. – 672 с.
6. Сухомлинський В. О. Людина – найвища цінність // Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський ; [голов. редкол. : О. Г. Дзверін (голова) та ін. ; текст і приміт. підгот. О. Г. Дзверін]. – К. : Рад. школа, 1976–1977. – Т. 5 : Статті, 1977. – С. 446–472.
7. Козак І. В. Формування гуманістичного світогляду учнів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського / І. В. Козак // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 2. – С. 105–115.
8. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1978. – 263 с.
9. Сухомлинский В. А. Школа и природа / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. – 1970. – № 5. – С. 36–45.
10. Глоба Т. Зміст виховання гуманістичних загальнолюдських цінностей в українській школі на сучасному етапі / Т. Глоба // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – 2009. – Вип. 5 (155). Серія : педагогіка, психологія і соціологія. – С. 339–344.
11. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2 кн.] / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. – 280 с.
12. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. – 344 с.

13. Бех І. Д. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2001. – № 2. – С. 3–7.
14. Бех І. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів загальноосвітньої школи / Бех І., Ганнусенко Н., Чорна К. // Українське релігієзнавство. – 2005. – № 4 (36). Тематичний випуск : "Мораль. Релігія. Освіта" : [зб. наук. статей і матеріалів]. – С. 265–292.
15. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–18.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kremen' V. G. Yakisna osvita i novi vymogy chasu [Qualitative Education and New Requirements of Time] / V. G. Kremen' // Pedagogichna i psykholoichna nauky v Ukraini [Pedagogical and Psychological Sciences in Ukraine] : [zb. nauk. prats' do 15-richchia APN Ukrainy : u 5 t.]. – K. : Ped. dumka, 2007. – T. 1 : Teoriia ta istoriia pedagogiky. – 2007. – S. 11–24.
2. Boryshevskiy M. I. Dukhovni tsinnosti yak determinanta gromads'kogo vykhovannia osobystosti [Spiritual Values as the Determinant of the Personality's Civil Education] / M. I. Boryshevskiy // Tsinnosti osvity i vykhovannia [Values of Education and Upbringing] : [nauk.-metod. zb. / za red. O. Sukhomlyns'koi]. – K. : IAPN, 1998. – S. 21–24.
3. Krymskii S. B. Kontury dukhovnosti : novye konteksty identifikatsii [Outlines of Spirituality : New Contexts of Identification] / S. B. Krymskii // Voprosy filosofii [Philosophical Questions]. – 1992. – № 12. – S. 21–29.
4. Beresnev A. A. Osobystisno-orientovani tekhnologii u konteksti suchasnoi paradygmy osvity [Personally-Oriented Technologies in the Context of the Modern Educational Paradigm] / A. A. Beresnev // Gumanitarni nauky [Humane Sciences]. – 2006. – № 1. – S. 11–16.
5. Rossiskaia pedagogicheskaia entsiklopediia [Russian Pedagogical Encyclopedia] : v 2 t. / [gl. red. V. V. Davydov]. – M. : Bol'shaia Rossiskaia entsiklopediia, 1998. – T. 2 : M – Ya, 1999. – 672 s.
6. Sukhomlyns'kyi V. O. Liudyna – naivysshcha tsinnist' [Human is the Highest Value] // Vybrani tvory [Selected Works] : u 5 t. / V. O. Sukhomlyns'kyi ; [golov. redkol. O. G. Dzeverin (golova) ta in. ; tekst i prymit. pidgot. O. G. Dzeverin]. – K. : Rad. shkola, 1976 – 1977. – T. 5 : Statti, 1977. – S. 446–472.
7. Kozak I. V. Formuvannia humanistychnogo svotogliadu uchniv u tvorchii spadshchyni V. O. Sukhomlyns'kogo [Pupils' Humane World View Formation in the V. O. Sukhomlynskyi's Creative Heritage] / I. V. Kozak // Pedagogika i psykholoiiia [Pedagogy and Psychology]. – 2011. – № 2. – S. 105–115.
8. Sukhomlyns'kyi V. O. Bat'kivs'ka pedagogika [Parental Pedagogy] / V. O. Sukhomlyns'kyi. – K. : Rad. shkola, 1978. – 263 s.
9. Sukhomlinskii V. A. Shkola i priroda [School and Nature] / V. A. Sukhomlinskii // Sovetskaia pedagogika [Soviet Pedagogy]. – 1970. – № 5. – S. 36–45.
10. Globa T. Zmist vykhovannia humanistychnykh zagal'noliudsk'kykh tsinnosteii v ukrains'kii shkoli na suchasnomu etapi [The Content of Humanistic Universal Values in the Ukrainian School on the Modern Stage] / T. Globa // Naukovi pratsi Donets'kogo natsional'nogo tekhnichnogo universytetu [Scientific Notes of the Donetsk Technical University]. – 2009. – Vyp. 5 (155). Seriia : pedagogika, psykholoiiia i sotsioloiiia. – S. 339–344.
11. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti [Personality's Education] : [u 2 kn.] / I. D. Bekh. – K. : Lybid, 2003. – Kn. 1 : Osobystisno-orientovanyi pidkhid : teoretyko-tekhnologichni zasady. – 280 s.
12. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti [Personality's Education] : [u 2 kn.] / I. D. Bekh. – K. : Lybid, 2003. – Kn. 2 : Osobystisno-orientovanyi pidkhid : naukovo-praktychni zasady. – 344 s.
13. Bekh I. D. Invarianty osobystisno-orientovanogo pidkhodu do vykhovannia dytyny [Invariants of the Personally-Oriented Approach to the Child's Upbringing] / I. D. Bekh // Pochatkova shkola [Primary School]. – 2001. – № 2. – s. 3–7.
14. Bekh I. Kontseptsiiia vykhovannia humanistychnykh tsinnosteii uchniv zagal'noosvitnoi shkoly [The Conception of the Secondary School Pupils' Humanist Values Formation] / Bekh I., Gannusenko N., Chorna K. // Ukrains'ke religieznavstvo [Ukrainian Religion Studies]. – 2005. – № 4 (36). Tematychnyi vypusk : "Moral'. Religiiia" : [zb. nauk. statei i materialiv]. – S. 265–292.
15. Sukhomlyns'ka O. Kontseptual'ni zasady formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystyans'kykh moral'nykh tsinnosteii [Conceptual Bases of the Personality's Spirituality Formation on the Basis of the Orthodox Moral Values] / O. Sukhomlyns'ka // Shliakh osvity [Educational Way]. – 2002. – № 4. – S. 13–18.

Матеріал надійшов до редакції 22.01. 2013 р.

Роман С. В. Исследование концептуальных основ формирования эколого-гуманистических ценностей.

Проблема формирования эколого-гуманистических ценностей школьников является активно изучаемой проблемой в современной науке. Краткий исторический экскурс позволил установить, что на важности воспитания гуманистических ценностей молодого поколения указывают ученые и педагоги всех времен. Особенное значение для нашего исследования имеют педагогические труды В. Сухомлинского, а также концепции И. Бека (в соавторстве) и О. Сухомлинской, посвященные воспитанию учащихся на духовной основе общечеловеческих ценностей.

Roman S. V. The Research of Conceptual Bases of Ecological-Humanistic Values Formation.

The problem of school students' ecological-humanistic values formation is actively studied problem in the modern science. The short historical digression has allowed establishing that young generation of scientists and teachers of all times specify the importance of young generation's humanistic values education. Of great importance for the research are pedagogical works by V. Sukhomlinsky, and conceptions by I. Bech's (in a co-authorship) and the O. Sukhomlynska, devoted to the pupils' education on the spiritual basis of universal values.